

## A SZLAVÓNIAI CSEH ÉS SZLOVÁK LAKOSSÁG BEKAPCSOLÓDÁSA A NÉPFELSZABADÍTÓ MOZGALOMBA

---

A Horvátország, Vajdaság meg Bosznia egy részén élő csehek és szlovákok horvátokkal és szerbekkel teremtett kapcsolatának, összetartásának több éves hagyománya van. Gyökerei egészen a XIX. századba nyúlnak. Az osztrák-magyar hatalom csehekét és szlovákokat, valamint más nemzeti-ségeket telepített ezekre a vidékekre. Az új hazában, Szlavóniában és Vajdaságban a szerbekkel és a horvátokkal együtt el akarták őket németesíteni, illetve magyarosítani. Ezért természetes, hogy e szláv népek a nemzeti függetlenségért és a demokratikus szabadságért már az első világháborúban harcoltak. Részt vettek az Osztrák-Magyar Monarchia megdöntésében, a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban /eszméit terjesztették/, a tengerészek katori felkelésében a zöld káderben és a két világháború közti forradalmi munkásmozgalmában. A közös ellenséggel, a német kizsákmányolóval folytatott harc kissé megváltozott módon a második világháborúban még jobban egymáshoz közelítette és összefűzte ezeket a népeket. Éppen ezért a jugoszláv népfelszabadító hadseregben létesült csehszlovák brigádot ugyanúgy kell értékelnünk, mint a cseheknek és a szlovákoknak azt a törekvését, hogy a horvátokkal és a szerbekkel, valamint a többi jugoszláv néppel harcoljanak a szabadságért és a függetlenségért.

Habár ebben a munkánkban főként a szlavóniai Ján Žižka z Trocnova nevű csehszlovák brigád szervezéséről és harci útjáról fogunk beszámolni, mégis – az események világosabb megértése érdekében – szólunk azokról az előkészületekről is, amelyek megelőzték e katonai egység megalakulását. Ez azért is hasznos, mert e brigád megalakítása nem volt sem könnyű, sem pedig gyors folyamat. Ezen kívül szeretnénk megmutatni a cseheknek és a szlovákoknak más formában megnyilvánuló részvételét is a jugoszláv népek felszabadító mozgalmában.

Jugoszlávia megszállásával az ország hazaáruló tákolmányokra esett szét. A jugoszláviai csehek, akiknek száma Szlavónia, Moslavina és Bilo Gora

vidékén kb. 36 000 volt, újabb csapás érte, és régi hazájukban élő testvéreikkel együtt nehéz helyzetbe kerültek. Az usztasa Független Horvát Államban helyzetükre nagy hatással voltak a megszállott Csehszlovákiában uralkodó viszonyok. Az országot két részre osztották: Cseh-Morva Protektorátusra és Független Szlovákiára. Csehszlovákia efféle fasiszta felosztása következtében a Független Horvát Államban élő cseh nemzeti kisebbséget a Harmadik Birodalom ellenségének tekintették, ezért semmi sem védte meg a horvát és német nacionalizmustól, beolvasztási törekvéstől. A csehektől még azokat a művelődésben és oktatásban élvezett jogokat is megvonták, amelyeket a királyság alatt kiharcoltak maguknak. Ezzel szemben a szlovákokat a szövetséges nemzet tagjaiként kezelték, és igyekeztek minél erősebb kapcsolatot teremteni velük. Míg különböző törvényekkel beszüntették a cseh magániskolákat és óvodákat, valamint a horvát polgári iskolákban működő cseh nyelvű tagozatokat, addig a szlovákok jogait megerősítették. Mivel a szlovák kisebbség Szlavónia területén szétszórtan élt, kiszámú volt /kb. 8000/, és nem alkotott annyira erős közösséget, mint Vajdaság területén, ezek a határozatok nem találtak nagy visszhangra körükben, nem volt gyakorlati jelentőségük. Ugyanakkor a cseheknek, akik némileg sűrűbben lakták Szlavónia egyes településeit /Daruvár, Pakrac, Banova Jaruga, Grubisno Polje/ az usztasák megtiltották a Csehszlovák Szövetség és művelődési-oktatási intézményük, a Česka beseda működését. A daruvári cseh kultúrotthonból pedig kaszárnyát létesítettek. A környező falvakban működő Csehszlovák Szövetség helyiségeit és a gazdag könyvtárakat is eltulajdonították az usztasák meg a német Die Deutsche Volksguppe in Kroatien szervezetei. 1941-ben e két szervezet közt hallgatólagos harc jött létre, egyfajta versengés, hogy a csehek és a szlovákokat melyiküknek sikerül megnyernie saját érdekeinek, mivel mindkettő elvitatta nemzetiségi lényüket. A beolvasztással az usztasák horvátokká, a hazai németek /a Volksdeutscherok/ németekké akarták változtatni őket. Ez utóbbiak azért igyekeztek felduzzasztani soraikat, hogy a háború befejeztével reálisabban léphessenek fel a Duna menti németek országának létesítésekor. Pontosan ezekben a kérdésekben, főként a cseh szervezetek és iskolák vagyónának elkobzásakor került sor a gyakorlatban ellenségeskedésre a két csoport között, habár mindkettő a megszálló rendszer alapja és oszlopa volt Horvátországban.

A Független Horvátország hivatalos álláspontjával szemben /mely szerint a csehek a Cseh-Morva Protektorátus tagjai és ezáltal a Harmadik Birodalom ellenségei/ az usztasa hatalmi felépítmény egyes értelmesebb elemei, akik között elég sok Horvát Parasztpárti (HSS) is akadt/ mivel az usztasáknak nem volt elég emberük/, már ebben az időben szeretnék volna együttműködésre rávenni a csehek, illetve kivonni őket a német hatás alól. Így akarták megakadályozni kapcsolatukat a népfelszabadító mozgalommal, amely 1941 késő

őszen Szlavónia e területén is fejlődésnek indult, és hamarosan lappangó veszélyt jelentett. Mégis, mindezek a törekvések eleinte sikertelenek és eredménytelenek voltak. Igaz, a csehek és a szlovákok is ingadoztak – főként az okkupáció után – egészen a fegyveres harc kezdetéig. Ennek oka részint a fejletlen politikai öntudat, az előbbi polgári-politikai erők hatása, valamint az, hogy a partizán szervezetek szinte alig hatottak e terület lakosaira. Persze a csehek és a szlovákok féltek attól is, hogy kiirtják vagy kilakoltatják őket. Egészeiben véve azonban az usztasa mozgalom nem dicsekedhetett azzal, hogy a szlavóniai cseh lakosság bizalmát élvezi. Mindössze néhány Grubisno Polje, Ivanovo Selo, Troglavlje és Daruvarski Brestovac környéki cseh lépett be az usztasa katonai alakulatba, lemondva ezáltal nemzetiségéről is. Ellenben a szlovákokról nehéz a szegényes adatok alapján ugyanezt megállapítanuk. Már csak azért is, mert szétszórtan éltek Szlavónia területén. Feltételezhető, hogy az illető helységekben uralkodó politikai helyzettől függően előfordultak a csehekéhez hasonló esetek is. Ott, ahol az usztasáknak erősebb volt a hatása /pl. Kelet-Szlavónia/, kétségkívül voltak egyesek, akik csatlakoztak hozzájuk vagy a Volksdeutscherokhoz.

Másképp alakult a helyzet a német népi egyesülettel. A csehek nagy része – noha többségük német- és fasisztaellenes volt – 1941-ben beiratkozott a Volksdeutscherok szervezetébe. Ezt a cselekedetüket egyedül csak azzal magyarázhatjuk, hogy ezáltal elodázhatták katonai köteleységük teljesítését. Ezenkívül még sok kedvezményben is részesültek, amelyet a szlavóniai és a szerémségi németek /kb. 180 000/ a Harmadik Birodalom által biztosítottak maguknak. 1941-ben a Volksdeutscherok katonai egységei tartalékos egységek voltak, önkéntes alapon létesültek, ami lehetővé tette a németeknek, hogy otthonuk közelében tartózkodjanak. Ellenben a felkelés kibontakozása és a keleti fronton megváltozott helyzet következtében ugyanez év vége felé a németek állásfoglalása megváltozott a Volksdeutscherokkal meg a csehekkel szemben, akik először iratkoztak a szervezetbe. Tőlük akkor szintén megkövetelték, hogy aktívan harcoljanak a Wermacht oldalán. Ilyen helyzetbe kerülve a csehek taktikához folyamodtak. Kiiratkoztak a német népi gyülekezetből, és inkább a hazát védő katonasághoz csatlakoztak, ahova már nagyban hívogatták őket a katonai hatóságok Pavelićnak a Harmadik Birodalom iránti kötelezettségemiat. A honvédelmi csapatok legalább úgy-ahogy lehetővé tették a cseheknek, hogy Jugoszláviában maradhassanak. Lehetőség nyílt arra is, hogy a partizánokkal folytatott fegyveres összetűzések alkalmával megadják magukat, és egy ideig, míg az usztasa hatóságok meg nem lelik őket, otthonukban rejtőzzenek, vagy hogy általában elkerüljék a mozgósítást. A cseh katonakötelesek nagy része hajlamos volt ilyesmire.

A társadalom tagozódásának fontos szerep jutott ebben a kérdésben. A cseh lakosság legnagyobb része /60—70%/ falun élt és földműveléssel foglalkozott. Így az előző időszakban a Horvát Parasztpárt /HSS/ polgári-

politikai erejének alapja volt. E párt politikai hatása még ebben az időben sem múlt el, habár Pavelić hatalomra jutásakor formálisan megszűnt. A horvát parasztokhoz hasonlóan 1941-ben és 1942-ben a csehek és a szlovákok is a passzív rezisztencia hívei, melyet a HSS vezetősége propagált Vladimir Mačekkal az élen. Az usztasa hatalom iránti lojális állásfoglalásukkal elkerülték az usztasa mozgalomhoz való csatlakozást, és többé-kevébé nyilvánosan vagy titokban segítették a népfelszabadító felkelést. Szlavónia lakosságának ez a része már abban az időben a népfelszabadító hadsereg leendő erejét jelentette. Mindez a kommunisták kitartó politikai munkájának eredménye, ugyanis megmagyarázták a népfelszabadító háború lényegét.

A JKP az ilyenféle politikai viszonyokban már az első naptól kezdve harcolt azért, hogy a cseheket és a szlovákokat is megnyerje. Következésképpen igazolva a gyakorlatban is fasisztaellenes állásfoglalását, a JKP Központi Bizottsága felhívást intézett Jugoszlávia minden egyes nemzetéhez és nemzetiségéhez, hogy tanúsítson fegyveres ellenállást a megszállókkal és hazai szövetségeseivel szemben. Hangsúlyozta azt is, hogy csak közös harccal teremthető meg az egyenjogú népek szabad, testvéri közössége. A Horvát Kommunista Párt Központi Bizottsága is felszólította az egész lakosságot – tekintet nélkül arra, hogy mi a nemzetisége, vallása, milyen a társadalmi helyzete –, és ezzel a fasiszmus elleni fegyveres harc internacionalista jellegét fejezte ki.

Az elsők között, akik követték ezeket a fölhívásokat, voltak a cseh és szlovák kommunisták is. A szlavóniai párt nyolcszáz tagja közül /a felkelés kezdetén/ huszonnyolcan csehek és szlovákok voltak, a többiek nyilvántartás alatt pedig többnyire Banova Jaruga környéki szlovákok /kb. 15-en/ szerepeltek. A társadalom tagozódását tekintve /már az előbb említettük, hogy a csehek 60—70%-a földműves volt/ a kommunisták száma nem is volt olyan kevés. A cseh lakosság e kisebb része, amely a városokban élt, és főleg kereskedéssel foglalkozott, haladó szellemű és demokratikus érzelmű volt. Sokan közülük gazdag tapasztalatra tettek szert a jugoszláv népek forradalmi munkásmozgalmában. Mindez kedvezően hatott e vidék fegyveres harcának fejlődésére is. A JKP tagjaiként a horvátokkal és a szerbekkel együtt, valamint a Horvát Kommunista Párt Központi Bizottságának küldöttével előkészítették és megszervezték a fegyveres harcot Nyugat-Szlavóniában és Bilo Gorában. Fegyvert gyűjtöttek és rejtettek el /a Kmecik fivérek/, illegális találkozó helyeket biztosítottak /a Jama malom/, kapcsolatot tartottak fenn a magasabb és alacsonyabb pártvezetőséggel, propagandát terjesztettek a fasiszmus, a nacionalizmus meg az usztasa mozgalom ellen /főként a csehek körében/, az első fegyveres csapatokat szervezték, valamint hozzájárultak a népfelszabadító harcok anyagi alapjának megteremtéséhez. E feladatok végrehajtásán dolgoztak a Banova Jaruga-i, lipovljani, bujavicai, viroviticai, bjelovári és más helységek partizán alakulatainak cseh és szlovák

tagjai is. Az usztasa terror áldozata lett már 1941—42 telén néhány kiemelkedő cseh kommunista. /Jozef Bendak, Vaso Vostrel, Janko Kubašek, Kosta Bulava, Marija Rukavina/. Azokat az antifasisztákat, akik együttműködtek a népfelszabadító hadsereggel, gyűjtőtáborba vitték, ahonnan csak kevesen tértek vissza. Az usztasa hatóságok rendelkezéseivel szemben, amelyeket 1942 tavaszától kezdve könyörtelenül végrehajtottak ezen a vidéken, a hadsereggel való együttműködés szorosabbá vált. A csehek és a szlovákok nagy része /elsősorban azok, akikre a cseh kommunisták már előbb hatottak/ különbözőképpen segíti a népfelszabadító háborút. Az elsők között csatlakoztak a népfelszabadító bizottsághoz. Élelmet és más létfenntartáshoz szükséges holmit gyűjtöttek a partizán egységek, sebesült harcosok és a felégetett falvak lakosai részére. Azokban a falvakban pedig, amelyekben a szerbekkel együtt éltek, anyagilag és erkölcsileg is támogatták, segítették a Független Horvát Állam megalakulása után terrorizált, üldözött személyeket.

A SKOJ<sup>1</sup> szervezeteibe nagyobb számban Daruvár, Pakrac, Nova Gradiska, Virovitica és Bjelovar munkásközpontjainak és középiskoláinak cseh fiataljai léptek be. Innen mentek a környező falvakba, hogy a falusi ifjúságot is bevonják a SKOJ-ba és a Savez mlade generacijeba /az Ifjú Nemzedék Szövetsége/. A legaktívabb ifjúsági szervezetek, amelyekben a csehek és a szlovákok is közreműködtek, Međuricban, Prekopakriban, Pakracka Poljanában, Daruvarski Brestovac-ban, Otkopiban, Sibovácon, Golubinjákon, Dezanovacban, Koncaniciban és más helységeken jöttek létre. A partizán egységek innen töltötték fel soraikat már 1942-ben is.

A csehek antifasiszta álláspontja más téren is kifejeződött: pl. hírszerzésben és a népfelszabadító mozgalom elfogott munkatársainak börtönből való kiszabadításában, noha a honvédelmi hadsereg jól szervezett bizottsága Daruváron működött 1942-től egészen a bukásáig, 1943 közepéig, amikor tagjait letartóztatták és börtönbe zárták. A bizottság tagjai jobbadán csehek voltak, akik kapcsolatot tartottak fent a honvédelmi tisztekkel. Köztük a Daruváron székelő negyedik parancsnokság rádió és táviró szolgálatának parancsnokával is. A tájékoztatással megbízott partizánoknak hasznos adatokat szolgáltatottak az usztasa honvédelmi egységek mozgásáról és terveiről.

A csehek és a szlovákok belépése a partizán alakulatokba valamivel lassabban ment. Az első fegyveres egységnek Nyugat-Szlavónia területén egy cseh és egy szlovák tagja volt, Bjelovár környékén csak egy cseh. Itt mindenelőtt figyelembe kell vennünk azt a tényt is, hogy a népfelszabadító mozgalom Szlavónia területén sok objektív és szubjektív ok miatt jóval lassabban bontakozott ki, mint Jugoszlávia más tartományaiban. Ez is egyik oka annak, hogy a csehek és a szlovákok lassabban kapcsolódtak be a fegyveres harcba.

Csak 1942 őszén, amikor a felszabadító mozgalom Szlavóniában is elérte a népfelszabadító mozgalom fejlődésének általános, jugoszláv szintjét és erősebb katonai hatalommal rendelkezett (mely a cseh falvakon is keresztülment), és amikor végül a cseh és szlovák lakosság is belátta, hogy a mozgalom szervezett katonai és politikai erő, kezdődik el körükben is a különválás és a mind gyorsabb csatlakozás. A szlavóniai népfelszabadító mozgalom vezetősége is áthidalta már ekkorra azokat a nehézségeket, kiküszöbölte azokat a hibákat, amelyek ezidáig gyorsabb fejlődését gátolták. Ezáltal tehát nagyobb figyelmet fordítottak arra, hogy a kisebbségeket is csatasorba állítsa (konkrétan a cseheket és a szlovákokat), amihez minden feltétel megvolt. A Szlavóniai Kommunista Párt Központi Bizottsága a Horvát Kommunista Párt Központi Bizottságához intézett jelentésében (1942. december 15-én) megállapította, hogy a csehek és a szlovákok mindenesetre nagyobb számban lépnek a népfelszabadító mozgalomba, mint a németek és a magyarok, de még mindig nem elegendő, ha számba veszik az adott lehetőségeket. Ezért a harmadik hadműveleti övezet parancsnoksága tíz nappal később a néphez intézett felhívásában bejelentette a 18—50 éves férfiak mozgósítását: „Felhívjuk, hogy mozgósítsa a szerbeket és horvátokat, cseheket, németeket és magyarokat, egyszóval felhívjuk Szlavónia és Szerémség lakosságát, hogy lépjen a népfelszabadító hadsereg soraiba!”

Az 1942. év decemberének utolsó napjaiban megtartott területi tanácskozás nagy figyelmet szentel a kisebbségeknek is. Megállapítja: a továbbiakban is arra kell törekedni, hogy Szlavónia minden nemzetiségét megnyerjék a fegyveres harcnak, „ami nekik is felszabadulást hoz” – hangsúlyozza a szlavóniai népfelszabadító mozgalom vezetősége a tanácskozás végén.

Az 1942. év őszén és a 43. év folyamán megtartott jugoszláviai és tartományi összejövetelek arra serkentették a cseheket és a szlovákokat, hogy a népfelszabadító mozgalomba álljanak. Jugoszlávia ifjúságának első fasisztaellenes kongresszusán (1942. december 27—29.) a szlavóniai, Veliki Gradac-i küldött is beszélt a cseh ifjúságnak a fasiszták elleni harcban való részvételéről.

A ZAVNOH<sup>2</sup> második ülészakán Jozef Vojaček csehül kezdte beszédét, és megállapította, hogy a népfelszabadítás sok csehnek és szlováknak saját ügyévé vált – ami igaz volt –, mert akkor már a horvátokkal és a szerbekkel egyenjogúan tevékenykedtek a néphatalom több szervezetében, a hátszág intézményeiben és a fasisztaellenes népfelszabadító mozgalom szervezeteiben. Ez a feladatvállalás, a nemzetközi viszonyok meg a népfelszabadító mozgalom sikerei mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy a csehek és a szlovákok bekapcsolódjanak a népfelszabadító harcba.

Már elég korán, 1943. február 19-én megszületett az elhatározás egy csehekből és szlovákokból álló partizán egység megalakítására, azonban létrehozása a hadműveletek miatt eltolódott az év május harmadikáig. Akkor

ugyanis a harmadik hadműveleti övezet parancsnokságának rendeletére megalakult a jugoszláv népfelszabadító hadsereg csehszlovák zászlóaljja, a Ján Žižka z Trocnova (120 harcossal). Nevét a tizenötödik századi legendás cseh vitézről kapta. A cseh nép szabadságáért harcoló nagy hős neve felébresztette a csehek és a szlovákok nemzeti öntudatát. A harmadik hadműveleti övezet parancsnoksága hangsúlyozza politikai jellegét, és elrendeli, hogy ez az egység fő feladatául tűzze ki a csehek és szlovákok mind gyorsabb mozgósítását és hogy a zászlóalj mielőbb brigáddá fejlődjön. Erre meg is voltak a feltételek, mivel a csehek és a szlovákok abban az időben nem léptek be a hazaáruló egységekbe, amelyekbe a horvátokkal együtt az usztasák és a megszállók kényszerítették őket, hogy pótolják veszteségüket a jugoszláv harctéren és a keleti fronton. E körülmények hatására gyökeresen megváltozott az usztasák eddigi, csehekkel szembeni állásfoglalása. Többé már nem voltak a Harmadik Birodalom ellenségei, hanem a Cseh-Morva Protektorátus tagjaiként csatlakozniuk kellett „az új rendszer megvédéséhez” Európában. A népfelszabadító mozgalom szlavóniai vezetősége e körülményeket tekintetbe véve igyekszik megmenteni a cseheket és a szlovákokat a kiirtástól, a pusztulástól, amelybe a fasiszta megszállók sodorták őket a teljes mozgósítással. Feltételezve, hogy egy nép a saját környezetében tud a legtevékenyebb lenni, és hogy ezáltal a Jugoszláv Kommunista Párt irányvonalának gyorsabb megvalósítását biztosíthatják, a harmadik hadműveleti övezet parancsnoksága mindjárt a cseh zászlóalj megalakulásakor hangsúlyozza az egység nemzeti és nemzetközi jellegét. A nemzeti különbséget egyenruhájuk is jelezte. A cseh katonák az öttagú csillag alá csehszlovák nemzeti színű szalagot tűztek. Az egység zászlója a csehszlovák lobogó volt, öttagú csillaggal a mezejében. A parancsnoklás cseh nyelven folyt, azon amelyet a csehszlovák katonaság a megszállásig használt. Fegyverzetük is régi hazájukra emlékeztette őket. Főként puskákból állt („zbrojovki i mauzerki”), melyeket Brnóban gyártottak. A harmadik hadműveleti övezet a jelentéseket két példányban, cseh és horvát nyelven kapta.

Hála ennek az egységnek, amely a helyi partizán szervezetekkel és népfelszabadító bizottságokkal együtt sikeres politikai felvilágosító munkát végzett a Daruvár és Bilo Gora környéki cseh településekben, mind több cseh és szlovák tömörült a népfelszabadító egységbe. 1943 őszén már 260 harcost számlált a zászlóalj, kétszeresét annak, amennyi létesülésekor volt. A szlavóniai testület második parancsnoksága a horvátországi főparancsnoksághoz intézett (1943. augusztus 31-i) jelentésében azt írja, hogy megérték a feltételek a brigád megalakulására. A brigád 1943. október 26-án meg is alakul a Pakrachoz tartozó Bujcében. Éppen a szlavóniai népfelkelés második jubileumán. A brigád gerince a csehszlovák zászlóalj, amelyet rohambrigádnak neveztek. A teljes alakulati-egység létrejöttéig még két más nemzetiségű zászlóaljat kapcsoltak hozzá: a Száva menti rohamzászlóaljat má-

sodiknak, a 12. brigádot, valamint a népfelszabadító mozgalom keleti és nyugati részéből összeállított csoportot harmadiknak. A brigád megalakulása napján 506 harcost számlált. Parancsnokává Milan Jokát, a Száva menti zászlóalj addigi parancsnokát, politikai biztosává pedig Jozef Vojaček Tarast, az ekkor már elismert cseh katonai és politikai vezetőt nevezték ki. Ilyen alakulati rendben maradt a brigád 1944. február 25-éig. Akkor újrászervezték, és kivonták soraiból a más nemzetiségűeket. A brigád akkor két zászlóaljból állt, és harcosainak száma 256-ra növekedett. Erre azért volt szükség, hogy a csehszlovák brigád valóban a jugoszláv népfelszabadító hadsereg szlavóniai nemzeti egysége legyen. Ugyanis arra az időre a katonai és politikai tanfolyamokon cseh és szlovák kádereket képeztek ki, akik betölthették a katonai és politikai funkciókat a brigád, valamint a zászlóaljak parancsnokságán belül. A brigád parancsnokává Jozef Ružičkát, a parancsnokság elnökévé Anton Doležalt, hadműveleti tisztté pedig Josip Hanzlt nevezték ki. A politikai biztos Jozef Vojaček maradt. A két zászlóaljban is hasonló személyi változások történtek, tiszteletben tartva a harcosok nemzetiségét. Így átszervezve 1944 őszéig a brigád tagjainak száma 256-ról 348-ra nőtt. Köztük 282 a cseh, 11 a szlovák, 27 a horvát, 9 a szerb, 8 az ukrán, 4 a német, 4 a magyar, 2 a szlovén és egy a lengyel nemzetiségű. A harcosok egy része hadifogságból, valamint a német gyűjtőtáborokból és katonai egységekből menekült a brigádba. Szervezési szempontból a brigád a legnagyobb sikert 1944 novemberében érte el, amikor Kelet-Szlavóniában három zászlóalja, ill. 1024 harcosa volt. A csehszlovák egység katonai dokumentációjának adatai szerint a háború folyamán kb. 200-an vesztették életüket, kb. 400-an sebesültek meg. A brigádban összesen 2380 személy harcolt. A népfelszabadító mozgalom katonáinak adatai szerint ez a szám 3000 körül mozgott, és 714 cseh meg szlovák esett a fasiszta terror áldozatául.

Fennállása és működése alatt – 1943. október 26-ától fölbomlásáig, 1945. április 23-áig – egész sor harci feladatot teljesített vagy önállóan, vagy a népfelszabadító hadsereg és a jugoszláv partizánegységek szlavóniai alakulataival közreműködve. Megtámadta az erősebb usztasa támaszpontokat /Virovitica, Đakovo, Gromacnik, Sibirj, Okucani, Ivanovo Selo, Podravska Slatina, Badljevina, Grubisno Polje, Nasice, Nabrđe, Donja Moticina/ és számos diverziót hajtott végre a Virovitica—Nasice, Vrpolje—Eszék, Zágráb—Belgrád vasútvonalakon meg másutt. A VI. testület parancsnokságának elrendelésére 1944-ben két ízben is 40 tonna papírt szállított át Banijába, a horvát főparancsnokság nyomdájába. Visszatérőben pedig az olasz megszállóktól zsákmányolt fegyvert vitte át Szlavóniába. Bár útközben Banija felé különböző akadályokba ütközött, leshelyekre bukkant, a brigád mégis sikeresen teljesítette feladatát. 1944 júniusában a többi szlavón egységgel együtt védte a kalászosok learatását. Ezután ismét búzát szállított Banijába



és Likába, hogy elláthassa Horvátország passzív vidékeit is. 1944—45 telén pedig a szerémségi front mögött működött. A VI. testület egységeivel együtt védte a menekülteket meg a hátorszáiban levő intézményeket a kizsákmányolástól és a rombolástól, amit a Görögországból és Boszniából, valamint más vidékekről visszavonuló megszálló csapatok vittek véghez.

A harci feladatok végrehajtásán kívül /ahol jó eredményeket ért el, különösen a testületek egymásközi versengésének idején/ a brigád sikeresen terjesztette a politikai propagandát is. Nagygyűléseket tartott a cseh falvakban, valamint a horvát és a szerb lakta településekben is, ahol megmagyarázta az összegyűlt népnek a legújabb belpolitikai eseményeket, a népfelszabadító mozgalom programját, valamint annak szükségességét, hogy részt vegyenek a fegyveres harcban. A horvát és cseh parasztság körében elfojtották a HSS reakciós hatását. Gyakran megesett, hogy a brigád vezetői, amikor egységeik falvakon mentek keresztül, beszédbe elegyedtek a HSS tagjaival vagy alacsonyabb rangú vezetőivel. Ilyenkor igyekeztek meggyőzni őket arról, hogy az adott politikai helyzetben a várakozás politikája helytelen. Az összejövetelek, a művészeti és művelődési előadások eredményesek voltak. Ez abban nyilvánult meg, hogy a nép tömegesen csatlakozott a népfelszabadító mozgalomhoz.

Az ideológiai és politikai felvilágosító munkát mind az egységben, mind a nép körében főként a kommunisták és a Jugoszláv Ifjúkommunisták Szövetsége /60—80 tagú volt/ végezte.

A brigád művelődési és oktatási tevékenysége is magas színvonalú volt. A zászlóalj művelődési és oktatásügyi bizottságát, a brigád központi művelődés- és oktatásügyi bizottsága vezette. A brigád agitációs és propaganda osztálya a Vjestit adta ki, minden zászlóalj pedig saját zsebújsággal rendelkezett. A brigádnak saját zenekara, minden zászlóaljn pedig ének-kara volt. A rendelkezésre álló adatok azt bizonyítják, hogy a művészeti és a művelődési előadásokat a nép és a harcosok egyaránt kedvelték.

Katonai és politikai tevékenységével a csehszlovák brigád kiérdemelte nemcsak a szlavóniai cseh és szlovák lakosság bizalmát, hanem a csehszlovákiai csehek és szlovákok szeretetét is. Ezáltal még jobban összefűzte Jugoszlávia és Csehszlovákia népeit. Erről tanúskodik a partizán sajtó is. A brigád parancsnokságának egyik kiáltványában ez olvasható: „Új hazánkban, Jugoszláviában a nép már harmadik éve folytatja népfelszabadító harcát. Vele együtt harcol a csehszlovák kisebbség is a népfelszabadító hadsereg határ menti alakulatának második egységében, a Trocnovi Ján Žižka nevű brigádban is. Harcol az új Csehszlovákiáért és a demokratikus jugoszláv köztársaságért, amelyben a csehszlovák kisebbség is egyenjogú lesz a többi szabad néppel. Így jön létre az ellenállás az új és régi hazában is.” A többi brigádhoz hasonlóan a Ján Žižkát is harcosainak odaadása, bátorsága jellemezte, és kétségkívül teljesítette fasisztaellenes és internacionalista felada-

tát mind az új, mind a régi haza javára. Erről tanúskodik a Csehszlovák Külügyminisztériumnak /1944. szeptember 21-én/ a brigád parancsnokságához intézett távirata is: „Kedves testvérek! Köszönet, meleg köszönet mindannyiótoknak! Két dicső név ékesíti zászlótokat, mely alatt harcoltok: a XV. századi híres harcos, Ján Žižka és a XX. századi dicső hadvezér, Josip Broz Tito neve. Ugyanazzal az ellenséggel harcoltok, amely ellen ötszáz évvel ezelőtt győzelemmel vezette csapatait Ján Žižka...”

Az elért eredményekért a brigád számtalan sok dicséretet is kapott a VI. hadosztály parancsnokságától. Parancsnokát, Jozef Ružičkát néphőssé avatták. A néphős érdemrenddel tüntették ki a Horvát Kommunista Párt viroviticiai körzeti titkárát, Vaclav Vostrel-Vasát is.

A csehek és a szlovákok fasisztaellenes harcának eredményeit még a háború idején megvalósították az AVNOJ<sup>3</sup> második és a ZAVNOH harmadik ülészekán. A demokratikus Horvátország deklarációjában, Jugoszlávia nemzeteinek alapvető jogain kívül biztosították és megerősítették a kisebbségek nemzeti önállóságát és egyenjogúságát. A csehekre és a szlovákokra joggal mondhatjuk tehát, hogy fegyverrel a kezükben szerezték meg szabadságukat.

### *Jegyzetek*

- 1 SKOJ: Savez komunističke omladine Jugoslavije. Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség
- 2 ZAVNOH: Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske. Horvát Országos Antifasiszta Népfelszabadító Tanács
- 3 AVNOJ: Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije. Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács

### *Rezime*

Uključivanje pripadnika česke i slovačke narodnosti s područja Slavonije u narodnooslobodilački pokret

Sledeći svoj antifašistički kurs, KPJ je od prvih dana okupacije nastojala da pridobije Česko i Slovačko stanovništvo, te ih je u nizu svojih proglasa pozivalo na oružani otpor okupatorima. U tom pogledu je veo-

ma značajno bilo što je od 800 Slavonskih komunista bilo i 28 Čeha i Slovaka, koji su se sa uspehom borili za stavove Komunističke partije Jugoslavije. Dok je to nastojanje nailazilo na teškoće, s obzirom na rezervisanost hrvatskih, čeških i slovačkih seljaka 1941. i 1942. godine, koji su se uglavnom držali po strani političkih zbivanja, ali sa snaženjem NOP-a u Sloveniji u jesen 1942. godine, počinje i snaženje tog pokreta medju Česima i Slovacima, a već 19. veljače 1943. godine, doneta je odluka o formiranju partizanske jedinice sastavljene od Čeha i Slovaka. Na osnovu te odluke formiran je Čehoslovački bataljon NOVJ „Jan Žiška” sastava 120 boraca. Kaleći se u vojnim i političkim borabama ova je brigada stalno jačala, te je već u jesen 1943. imala u svom sastavu 260 boraca, a u jesen 1944 već 348 boraca. Do kraja rata kroz sastav obe brigade prošlo je oko 3000 boraca, dok je 714 Čeha i Slovaka palo kao žrtva fašističkog terora.

### *Resume*

#### Beitritt der Angehörigen der tschechischen und slowakischen Nationalitäten Slawoniens in die Volksbefreiungsbewegung

Im Sinne des antifaschistischen Kursus hat sich die KPJ von den ersten Tagen der Okkupation an, bemüht, die tschechische und slowakische Bevölkerung zu gewinnen und sie durch mehrere Proklamationen zum bewaffneten Widerstand gegen die Okkupanten aufgerufen. In dieser Hinsicht ist es sehr bedeutend, daß unter den 800 slawonischen Kommunisten 28 Tschechen und Slowaken gab, die mit Erfolg für die Ansichten der KPJ kämpften. Zwar gerieten in den Jahren 1941—42 diese Bemühungen auf Schwierigkeiten wegen der Zurückhaltung der kroatischen, tschechischen und slowakischen Bauern, die sich allgemein von den politischen Ereignissen fernhielten, begann jedoch die Erstarbung der Bewegung unter den Tschechen und Slowaken als im Herbst 1942 die Volksbefreiungsbewegung in Slowenien intensiver wurde. Schon im Februar 1943 wurde die Entscheidung über die Formierung einer Partisanen-Abteilung der Tschechen und Slowaken getroffen. Auf Grund dieser Entscheidung wurde das tschechoslowakische Bataillon „Jan Ziska” der Volksarmee für die Befreiung Jugoslawiens (NOVJ)

formiert, das 120 Kämpfer zählte. Durch militärische und politische Kämpfe gehärtet, wurde diese Brigade immer stärker, und hatte schon im Herbst 1944 348 Kämpfer. Bis zum Ende des Krieges sind 3000 Kämpfer durch die zwei Brigaden durchgegangen; dem faschistischen Terror sind 714 Tschechen und Slowaken zum Opfer gefallen.